

РОЗВИТОК КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ

Анотація. У статті актуалізовано проблему розвитку конфліктологічної компетентності у майбутніх вчителів в системі вузівської підготовки. В ході теоретичного аналізу психолого-педагогічних досліджень розглянуто та проаналізовано сучасні теоретико-методологічні підходи до вивчення й аналізу проблеми розвитку конфліктологічної компетентності студентів педагогічних спеціальностей у системі вузівської підготовки, які можуть бути конструктивними для розробки положень щодо організації оптимальних умов її розвитку. Уточнено зміст поняття конфліктологічна компетентність майбутнього вчителя. Визначено, що застосування комплексного підходу дає можливість інтегрувати досягнення різних шкіл та підходів у вивченні особливостей розвитку конфліктологічної компетентності майбутнього вчителя. Окреслено основні аспекти та напрями професійної конфліктологічної підготовки майбутніх вчителів в системі вузівської підготовки.

Ключові слова: конфліктологічна компетентність, розвиток, становлення, наукові підходи, конфліктологічна підготовка.

DEVELOPMENT OF CONFLICTOLOGICAL AND COMPETENCE AT STUDENTS OF PEDAGOGICAL SPECIALTIES: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ANALYSIS OF PROBLEMS

Summary. The article addresses the problem of the development of conflicting competence in future teachers in the system of higher education and the search for effective technologies of constructive solution of pedagogical conflicts that would contribute to reducing the level of conflict in the pedagogical environment. One of the priority tasks of professional pedagogical education is the development of conflictological competence in students of pedagogical specialties, which will ensure the successful resolution of the problems of conflict management in the course of their educational and professional activity, the possibility of implementing constructive models of interpersonal interaction and building co-relation at various levels and will be an important success factor in the future profession activities. In the course of theoretical analysis of psychological and pedagogical researches modern theoretical and methodological approaches to the problem of development of conflicting competence of students of pedagogical specialties in the system of higher education are considered and analyzed, which can be constructive for development of provisions on organization of optimal conditions for its development. These include: activity, context, conflict-environment, technological, system. It is determined that the application of a comprehensive approach allows to integrate the achievements of different schools and approaches in studying the features of the future teacher's conflicting competence development. According to the complex approach, the concept of conflicting competence of the future teacher is defined by us as a complex personality and professional property, the active formation and development of which occurs during the study in the educational institution in the process of purposeful influence, is determined by the peculiarities of socialization and the nature of the professional and professional activity of the concept of professional and professional activity of the student preparation of students in a specially organized educational environment of the university. The main aspects and directions of professional conflict training of future teachers in the system of higher education are outlined.

Keywords: conflict competence, development, development, science and training, training.

Постановка проблеми. В умовах соціально-економічної нестабільності, стрімких трансформацій освітньої системи значно зростає конфліктогенність професійного педагогічного середовища, ймовірність формування негативних стереотипів між учасниками навчально-виховного процесу, взаємних упереджень та дистанціювання між ними, що в свою чергу обумовлює загрозу зниження ефективності навчально-виховного процесу та рівня якості освітніх послуг. В зв'язку з цим актуалізується потреба в фахівцях, які не лише володітимуть ґрунтовними теоретичними знаннями про механізми виникнення конфлікту та способи його розв'язання, але й матимуть практичний досвід конструктивного вирішення конфліктів на різ-

них рівнях і в різних сферах. В ряді українських вишів створюються магістерські програми по підготовці фахівців по конфліктології та медіації. Актуальності набувають питання пошуку ефективних технологій конструктивного вирішення педагогічних конфліктів, які б сприяли зниженню рівня конфліктогенності педагогічного середовища, деескалації напруги в освітньому просторі.

Одним із пріоритетних завдань професійної педагогічної освіти є розвиток конфліктологічної компетентності у студентів педагогічних спеціальностей на етапі професійного становлення, яка забезпечить успішність вирішення задач щодо управління конфліктом в процесі здійснення ними учбово-професійної та професійної ді-

яльності, можливість реалізації конструктивних моделей міжособистісної взаємодії та побудови стосунків на засадах співробітництва, сприятиме ефективності педагогічного спілкування на різних рівнях та виступатиме важливим чинником успішності в майбутній професійній діяльності (І.В. Козич, О.П. Коханова, Л.В. Матяш-Заяць, Н.О. Прядко, О.М. Поєнко, І.І. Садова, Н.Є. Сребровська, Н.Г. Торба, О.І. Щербакова та ін.). Питання змістових та процесуальних аспектів розвитку конфліктологічної компетентності як професійно значущої і необхідної для сучасного вчителя особистісно-професійної якості вивчено недостатньо. Навчальні плани й освітньо-професійні програми вишів не передбачають цілеспрямованого розвитку конфліктологічної компетентності майбутнього вчителя. Вважається, що підготовка у цьому напрямку повинна забезпечуватись сама по собі у ході засвоєння програм гуманітарних навчальних дисциплін стандарту та його варіативної компоненти.

Окреслена актуальність та професійно-практична значущість даної проблеми зумовлює необхідність аналізу концептуальних підходів до розвитку конфліктологічної компетентності на етапі професійного становлення фахівця та потребує розробки системного, методологічно виваженого комплексного підходу до її вивчення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких розпочато вирішення проблеми. Проблема розвитку конфліктологічної компетентності особистості – міждисциплінарна, окремі її аспекти досліджуються в руслі соціології, педагогіки та педагогічної конфліктології (В.В. Базелюк, Г.С. Бережна, З.З. Дринка, О.Є. Єфімова, І.В. Козич, Ю.О. Костюшко, А.О. Лукашенко, О.В. Щербакова, Є.М. Сгонникова). В психології осмислення сутності та структури конфліктологічної компетентності як особливого соціально-психологічного феномену, пошук умов, засобів, механізмів її розвитку здійснюється в рамках психології управлінської діяльності (праці Є.М. Богданова, В.Г. Зазикіна, Е.В. Зайцевої, О.І. Денисова, В.В. Рогачева, В.М.Шепеля та ін.), вікової психології (праці А.В. Дорохової, Т.І. Приваліхіної, І.І. Садової, О.М. Поєнко, Т.В. Скутіної, М.Ю. Худаєвої, Р.П. Чайки, А.А. Кузіної, І.Л. Рудзевич), соціальної психології (праці Г.В. Андреевої, Є.О. Варлакової, Н.Н. Васильєва, Н.М. Дорошенко, Ю.М. Жукова, Ю.М. Ємельянова, М.Є. Єсіпової, І.В. Кошової, Л.А. Петровської, Т.В. Скутіної та ін.), когнітивної психології (праці М.М. Кашапова, М.В. Башкіна, Н.І. Пов'якель, Ю.П. Черненко), психології конфлікту (праці Н.В. Гришиної, А.В. Дорохової, Г.В. Ложкіна, Н.І. Пов'якель, П.А. Сергоманова, Б.І. Хасана та ін.) та практичної конфліктології (Л.Н. Цой). Аналіз теоретико-прикладних психологічних досліджень засвідчує наявність різних наукових підходів до вивчення особливостей розвитку конфліктологічної компетентності, як системної особистісно-професійної якості фахівця, що в свою чергу обумовлене розмаїттям методологічних засад, на які спирається її дослідження. Дискусійним в науці залишається питання щодо виокремлення факторів, детермінант, механізмів та умов, що визначають особливості розвитку конфліктологічної компетентності майбутнього вчителя.

Метою статті є розгляд та узагальнення теоретико-методологічних підходів до проблеми розвитку конфліктологічної компетентності студентів педагогічних спеціальностей у системі зв'язської підготовки, які можуть бути конструктивними для розробки положень щодо організації оптимальних умов її розвитку.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Розгляд проблеми розвитку конфліктологічної компетентності майбутніх вчителів в процесі професійної підготовки пов'язаний з необхідністю звернення до категорії «розвиток». У сучасній психології поняття «розвиток» розуміється як послідовні, закономірні зміни, що характеризуються незворотністю, структурністю та спрямованістю. Розвиток – це перехід кількісних змін в якісні шляхом диференціації та наступній їх інтеграції. Л.І. Анциферова визначає «розвиток» як виникнення якісно нових утворень, перехід психічної системи на новий рівень функціонування [1].

Розвиток як наукову категорію психології досліджували такі вчені як Б.Г. Ананьев, Л.С. Виготський, Г.С. Костюк, О.М. Леонтьєв, Б.Ф. Ломов, С.Д. Максименко, С.Л. Рубінштейн, Г.К. Селевко, В.І. Слободчиков, Ю.В. Слюсарев та інші. Розвиток – це не прямолінійний та одноманітний процес, він здійснюється спірално, на кожному витку з'являються нові якості і проявляються старі. Вченими виділено ряд особливостей процесу розвитку, важливих для психології: 1) тенденція до якісної зміни і переходу на більш досконалі рівні функціонування; 2) незворотність (зворотний розвиток як повне відновлення того, що було раніше, неможливо); 3) обов'язкове поєднання, включення елементів прогресу і регресу (прогресивний розвиток як вибір одного з напрямків розвитку залишає нереалізованими багато інших); 4) нерівномірність (періоди різких якісних стрибків змінюються поступовим накопиченням кількісних змін); 5) зигзагоподібність (пов'язана з формуванням принципово нових структур, які на початкових етапах функціонування працюють в деяких відносинах гірше, ніж старі...); перехід стадій розвитку в рівні (з появою нової, більш високої стадії попередні не зникають, а зберігаються в якості одного з ієрархічних рівнів нової системи); тенденція до стійкості (успішний розвиток неможливо без сильної консервативної тенденції) [1; 3].

Специфіка процесу розвитку розкривається в працях В.І. Слободчикова [3]. На думку вченого, категорія «розвиток» одночасно охоплює, як мінімум три процеси: становлення, формування, перетворення. Як зазначає дослідник, становлення полягає в переході від одного стану до іншого – більш високого рівня; в єдності вже здійсненого і потенційно можливого [3, с. 67]. Процес становлення виявляється у вигляді зміни ситуації, викликається природними і штучними впливами, становлення передбачає поєднання як природних, так і штучних складових процесу, зорганізованих в часі [3]. В той час як формування вчений відносить переважно до соціально-культурних структур.

Розвиток конфліктологічної компетентності майбутнього фахівця – динамічний, активний, багаторівневий процес якісних змін, зумовлений як внутрішніми так і зовнішніми чинниками.

Розвиток конфліктологічної компетентності студента є аспектом загального психічного розвитку та розвитку особистості як суб'єкта професійної діяльності, який може бути запланованим та спроектованим у навчально-професійній діяльності.

Юнацький вік на думку ряду дослідників (Л.І. Божович, Л.С. Виготський, Д.Б. Ельконін, І.С. Кон, Л.С. Петровська, Т.В. Скутіна, Г.С. Хасан та ін.) є періодом становлення «особистісного ядра» конфліктологічної компетентності. Період студентства характеризується найбільш динамічними змінами особистості, саме тому, спираючись на закономірності розвитку особистості в пізній юності, а саме: формування ціннісних орієнтацій, професійного типу мислення, розвиток соціального інтелекту та рефлексії, діалектичного мислення, можна передбачити значні резерви для розвитку конфліктологічної компетентності саме в цей період навчання у вузі.

Російський дослідник М.М. Кашапов, пріоритетного значення для розвитку конфліктологічної компетентності фахівця надає професійному мисленню та когнітивно-інтелектуальним особливостям особистості. Вчений акцентує увагу на розвитку основних компонентів конфліктологічної компетентності: оцінювальному, рефлексивному, прогностичному та творчому, що забезпечують здатність особистості аналізувати конфліктну ситуацію, виділяти її структурні компоненти, прогнозувати подальший розвиток конфлікту, здійснювати планування власних дій на основі оцінки своїх інтелектуальних якостей, які у своїй сукупності забезпечуватимуть продуктивність та оптимальність рішень в ході вирішення конфліктної ситуації. На думку М.М. Кашапова, розвиток конфліктної компетентності може здійснюватись декількома шляхами: 1) актуалізація «згорнутого» досвіду оптимального вирішення конфліктів за допомогою спеціальних рефлексивних технологій; 2) включення в освітні процеси спеціально-контрольованих соціокультурних конфліктів продуктивного орієнтації. Л.А. Петровська також підкреслює важливість розгляду досвіду рішення реальних конфліктів як ресурсу для розвитку конфліктологічної компетентності. На думку дослідниці, розвиток конфліктологічної компетентності особистості здійснюється по мірі розвитку міжособистісного спілкування – «реальний досвід рішення конфліктів тут найкращий вчитель» [4].

Становлення та розвиток конфліктологічної компетентності як складної системи внутрішніх ресурсів – когнітивних та особистісних, здійснюється по мірі вікового розвитку. Дослідник в галузі конструктивної психології конфлікту Г.С. Хасан висловлює думку про те, що «набуття конфліктологічної компетентності особистості являє собою складний процес, ... тісно пов'язаний з віковим розвитком і має рівневу будову, органічно вплітаючись в ефекти вікових новоутворень» [7]. Вчений зауважує про те, що розвиток конфліктологічної компетентності особистості відбувається як процес і результат засвоєння, активного відтворення індивідом соціального досвіду, що може відбуватись як стихійно так і цілеспрямовано, в ході навчання та виховання.

Теоретичний аналіз психолого-педагогічних досліджень з даної проблеми дозволяє виокреми-

ти наступні **концептуальні підходи** до розвитку конфліктологічної компетентності майбутнього вчителя: діяльнісний, контекстний, конфліктно-середовищний, технологічний (професійно-технологічний), системний. Наразі охарактеризуємо детальніше кожний з виділених нами підходів.

З позиції **діяльнісного підходу** конфліктологічна компетентність майбутнього вчителя відображає певний аспект його професійної діяльності та забезпечує якісну реалізацію спеціальних професійних задач в умовах конфлікту (Н.Є. Серебровська, Г.С. Бережна, З.З. Дрінка та ін.). Даний підхід заснований на фундаментальних положеннях та принципах теорії діяльності, розробленої П.Я. Гальперінім, Л.С. Виготським, А.Р. Лурією, О.М. Леонтьєвим, С.Л. Рубінштейном, серед них основними є:

- принцип суб'єктності, що ставить студента в активну, суб'єктну позицію;
- принцип врахування провідного виду діяльності (спілкування);
- принцип проектування, конструювання і створення ситуації виховуючої діяльності.

Основними методами реалізації діяльнісного підходу виступають вправи (задачі), лабораторні та практичні методи, активні методи навчання, рольові, комунікативні, ділові та асоціативні ігри. Таким чином, діяльнісний підхід як основа розвитку конфліктологічної компетентності студента є сукупністю всіх впливів соціуму і організації активної предметної діяльності.

Концептуальні положення в межах даного підходу є підґрунтям для розуміння конфліктологічної компетентності майбутнього спеціаліста як діяльнісної характеристики, що відображає його готовність до виконання професійних задач (діагностичних, аналітичних, прогностичних, проєктивних, профілактичних та ін.) в конфліктогенному професійному середовищі [2].

Базуючись на положеннях про роль учбових задач (завдань) в процесі формування професійно важливих якостей та властивостей майбутніх спеціалістів (А.К. Маркова, Н.Ф. Талізін, Л.Ф. Спірін, Т.М. Сорокіна та ін.), Н.Є. Серебровська розробила систему учбових конфліктологічних задач по діагностиці, прогнозуванню, профілактиці та попередженню, моделюванню та вирішенню педагогічних конфліктів. Вченою доведено, що ефективність виконання студентом будь-яких конфліктологічних задач залежить від сформованості у нього ряду психологічних якостей, до яких зокрема, належать емпатія, рефлексія, цілеспрямованість, наполегливість, ініціативність та інші. В якості психологічного механізму розвитку конфліктологічної компетентності майбутнього вчителя дослідниця визначає внутрішню активність особистості, її прагнення до саморозвитку та самовдосконалення, високий інтелектуальний рівень.

Досить продуктивним в контексті вищезазначеного підходу нам представляється досвід використання **задачного підходу** в конфліктологічній підготовці спеціалістів суспільствознавчої та управлінської сфер професійної діяльності (Д.П. Зеркін, Є.А. Уткін, Н.Н. Тренев), основні положення якого можуть бути використані в ході організації професійної конфліктологічної підготовки майбутніх вчителів.

Н.Є. Серебровська вважає, що розвиток конфліктологічної компетентності майбутніх спеціалістів соціономічних професій – прогнозований та керований процес, для реалізації якого необхідним є створення спеціальних психолого-педагогічних умов та реалізація концепції професійної конфліктологічної підготовки студентів в спеціально організованому освітньому середовищі вузу, важливими принципами побудови якої являються:

- інтеграція учбового змісту завдяки конструюванню інтегративних навчальних курсів та міждисциплінарних модульних програм;

- інтеграція різних видів діяльності студентів (академічної, організаційно-дослідницької, проектної, самостійної учбової діяльності та ін.) в контексті формування учбово-професійної діяльності в процесі навчання у Вузі;

- практико-орієнтована побудова учбового процесу, що реалізується в мережі організацій та закладів, які виступають соціальними партнерами в комплексній підготовці спеціалістів у конфліктологічному напрямку (загальноосвітні учбові заклади, малі приватні підприємства, державні служби, вищі учбові заклади та ін.);

- гуманізація навчання.

В якості узагальненої теоретичної основи розвитку конфліктологічної компетентності спеціаліста, російська дослідниця О.І. Щербакова пропонує **контекстний підхід**, що базується на фундаментальних положеннях концепції контекстного навчання А.А. Вербицького. На роль контекстів в протіканні конфліктів вказують Н.В. Гришина, Н.І. Леонов, Г.Б. Морозова, Л.А. Петровська, Б.І. Хасан. Аналіз досліджень вказаних авторів переконує, що знання специфіки виникнення, перебігу та вирішення конфліктів в різних контекстах, вміння сприймати контекст того, що відбувається – необхідні для ефективного управління конфліктами.

О.І. Щербакова зауважує, що в контекстному навчанні найкраще моделюється предметний та соціальний зміст майбутньої професійної діяльності студента та створюється відповідне контекстне освітнє середовище [7]. На думку О.І. Щербакової, розвиток конфліктологічної компетентності передбачає вияв *двох типів контекстів: внутрішнього*, представленого індивідуально-типологічними, віковими, гендерними особливостями та психічними станами суб'єктів конфлікту та *зовнішнього*, який включає сукупність предметних, просторово-часових, комунікативних, соціально-психологічних характеристик конфліктної ситуації. На думку вченої, забезпечення в умовах контекстного навчання поступового переходу студентів від навчальної до учбово-професійної та квазіпрофесійної діяльності являється значним потенціалом для підвищення якості конфліктологічної підготовки студентів педагогічних спеціальностей.

Просторово-часовий контекст конфлікту на думку дослідниці складає його часова протяжність (тривалість, час розгортання, повторюваність, тривалість окремих стадій, тривалість участі у ньому різних опонентів тощо) та розташування в просторі. На думку А.Я. Анцупова, у вирішенні конфліктів важливу роль відіграють просторові границі світосприйняття самої лю-

дини – чим вони ширші, тим рідше він відчуває стрес та менш схильний до конфліктів. В якості внутрішньоособистісних факторів, що проявляються в конфлікті, виступають: окремі якості особистості – агресивність, психічна нестійкість, емоційна збудливість, інтолерантність; типи особистості (Г. Айзенк, К. Леонгард, Е. Фром та ін.); ірраціональні думки та установки (А. Бек, А. Елліс); негативний образ іншого / ситуації, презентований в свідомості конфліктантів (Н.В. Гришина, Н.І. Леонов, Г.Б. Морозова). О.І. Щербаковою акцентується увага на віковому та гендерному контексті конфлікту, що обумовлює відмінності в поведінці в ситуації конфлікту. Дослідниками розглядаються також наступні комунікативні феномени, що безпосередньо пов'язані з конфліктами: комунікативна компетентність, слова-конфліктогени, асертивна та агресивна комунікація, «Я-посилання» (Ю.Н. Емельянов, Е.В. Сидоренко, В.Н. Панкратов, Л.А. Петровська та ін.). При розгляді ціннісно-сміслового контексту вченими обґрунтовується взаємозв'язок між системою цінностей, смислів особистості та вибором нею стратегії поведінки в конфлікті.

Змістовно близьким до контекстного підходу є **конфліктно-середовищний підхід**, розроблений російською дослідницею Г.С. Бережною, що дозволяє вести конфліктологічну підготовку майбутнього педагога з максимальним врахуванням його майбутнього професійно-предметного середовища. Конфліктно-середовищний підхід розглядається вченою як організація та самоорганізація освітнього процесу у вузі, що враховує природу виникнення, специфіку та логіку конфліктних процесів та явищ, при цьому внутрішньоособистісні конфлікти студентів розглядаються як інтрапсихічна основа процесу навчання. Г.С. Бережна зауважує про те, що конфліктно-середовищний підхід до організації процесу формування конфліктологічної компетентності педагога реалізується через принцип функціонально-предметної диференціації, який полягає у врахуванні особливостей функціонально-предметного поля конфліктологічної діяльності педагогів при визначенні всіх компонентів процесу його конфліктологічної підготовки; необхідності відбору змісту конфліктологічної підготовки у відповідності з вигодоносним змістом професійної діяльності; поєднання диференціації та інтеграції в процесі формування конфліктологічної компетентності; побудова процесу формування конфліктологічної компетентності у відповідності до логіки розвитку конфліктів та управління ними; включення студентів в діяльність по управлінню реальними та моделюючими конфліктами в процесі навчання. Звертається увага на необхідності включення конфліктологічної компетентності в кваліфікаційну характеристику педагога.

Одним із перспективних підходів до розвитку конфліктологічної компетентності фахівців, що досить успішно зарекомендував себе в психологічній науці, є **технологічний підхід**. Концептуальні положення даного підходу активно використовуються в наукових дослідженнях співробітниками та аспірантами лабораторії організаційної психології імені Г.С. Костюка НАПН України для конфліктологічної підготовки персоналу організацій

з багатьох напрямків їх професійної діяльності. Серед новітніх українських досліджень, що стали внеском у розробці проблеми розвитку конфліктологічної компетентності майбутніх фахівців в контексті технологічного підходу, можна виділити праці Т.М. Дзюби, Л.М. Карамушки, О.А. Філь, М.Ю. Варбан, М.В. Войтович та ін.

Технологічний підхід розуміється як розробка (проекування) та впровадження спеціальних психолого-організаційних технологій, спрямованих на розв'язання конкретних проблем у діяльності організацій та конфліктологічну підготовку менеджерів та працівників освітніх організацій [5, с. 57]. Під психолого-організаційними технологіями розуміють ситуаційно-орієнтовані системнокомплексні проблемно-пошукових методів та активних форм навчання: метод кейсів, «конфлікт-метод», метод «навчальної лабораторії», метод проєктів, технологія критичного мислення (метод інверсії, брейнстормінг), психологічний тренінг, семінари-тренінги тощо. До основних переваг технологічного підходу належать: можливість поєднання академічної та практичної діяльності; «операціональність» діяльності; «сфокусованість» на практичному розв'язанні конкретних проблем в освітній організації; динамічність діяльності; можливість вияву власного творчого підходу та ін. [5].

Реалізація технології формування конфліктологічної компетентності фахівців, на думку Т.М. Дзюби, має здійснюватись за наступною логікою: від діагностики об'єктивних уявлень про особливості професійної взаємодії в умовах конфлікту, виявлення та осмислення обмежень власної конфліктно-компетентної поведінки, психоемоційних станів в умовах конфліктної ситуації до усвідомлення значущості формування конфліктологічної компетентності в професійній діяльності.

У вітчизняній психології застосовується **системний підхід** до вивчення сутності, структури та умов розвитку конфліктологічної компетентності особистості (О.А. Андрусевич, М.Б. Башкін, Г.С. Бережна, М.Е. Есіпова, А.В. Карпов, А.А. Кузіна, А.Б. Немкова, М.Ю. Худаєва та ін.), спираючись на який конфліктологічна компетентність розглядається як системна якість, що володіє рядом ознак: цілісністю, інтегральністю, структурністю, функціональністю, багаторівневістю, включеністю в систему понять більш високого рівня. Завдяки системному підходу структура конфліктологічної компетентності особистості описує сукупність компонентів, що знаходяться у взаємодії між собою.

У річниці даного підходу дослідники розглядають її як цілісну, багаторівневу особистісно-професійну властивість, яка забезпечує успішність вирішення задач щодо управління педагогічним конфліктом в процесі здійснення навчально-професійної та професійної діяльності, можливість реалізації конструктивних моделей міжособистісної взаємодії педагогічного спілкування на різних рівнях та виступатиме важливим чинником успішності в майбутній професійній діяльності [2; 7].

Відповідно з теорією систем опис конфліктологічної компетентності особистості як системи вченими проводиться з позиції наступних принципів:

– *функціонального*, який дозволяє з'ясувати місце конфліктологічної компетентності серед інших пси-

хічних явищ. На думку дослідників, конфліктологічна компетентність призначена для забезпечення системи більш високого рівня, в якості яких виступають конфліктологічна культура (О.І. Щербакова, Н.В. Самсонова, Н.Е. Серебровська), комунікативна компетентність (А.В. Дорохова, Л.А. Петровська, Т.І. Приваліхіна, П.А. Сергоманов, Т.В. Скютіна, Б.І. Хасан, Л.Н. Цой), система професійної діяльності (В.В. Базелюк, Г.С. Бережна, Е.Н. Богданов, О.І. Денисов, В.Г. Зазикін, Е.В. Зайцева, І.В. Козич, А.О. Лукашенко, В.В. Рогачев, В.М. Шепель);

– *морфологічного* – включає опис її складових елементів та ієрархічну структуру, що може бути представлена у вигляді кореляційних зв'язків;

– *інформаційного*, який дозволяє проводити аналіз динаміки розвитку конфліктологічної компетентності майбутніх вчителів та її складових елементів.

Таким чином, системний підхід до вивчення психіки людини дає можливість виокремити та обґрунтувати структуру конфліктологічної компетентності, його компоненти, рівні розвитку, системоутворювальні чинники та проводити аналіз динаміки її розвитку на різних етапах професійної підготовки.

На основі аналізу діяльнісного, контекстного, конфліктно-середовищного, технологічного, системного визначено, що застосування комплексного підходу дає можливість інтегрувати досягнення різних шкіл та підходів у вивченні особливостей розвитку конфліктологічної компетентності майбутнього вчителя. Відповідно до комплексного підходу поняття конфліктологічна компетентність майбутнього вчителя визначається нами як комплексна особистісно-професійна властивість, активне становлення та розвиток якої відбувається в період навчання в освітньому закладі у процесі цілеспрямованого впливу, зумовлюється особливостями соціалізації та характером навчально-професійної діяльності студентів.

Досягнення високого рівня розвитку конфліктологічної компетентності студентів педагогічних спеціальностей необхідно розглядати в якості цілі професійної конфліктологічної підготовки у вузі, що має спиратись на такі аспекти:

1) *професійно-діяльнісні*:

– практико-орієнтована побудова учбового процесу;

– інтеграція різних видів діяльності студентів (академічної, організаційно-дослідницької, проєктної, самостійної учбової діяльності та ін.) в контексті формування учбово-професійної діяльності в процесі навчання у Вузі;

– моделювання діяльності в конфліктогенному професійному середовищі в процесі викладання гуманітарних та фахово-орієнтованих дисциплін;

– впровадження спеціальних психолого-організаційних технологій, спрямованих на розв'язання конкретних проблем у діяльності освітньої організації та конфліктологічну підготовку майбутніх вчителів;

2) *предметно-змістові*:

– програмно-методичне забезпечення конфліктологічної підготовки студентів;

– інтеграція учбового змісту завдяки конструюванню інтегративних навчальних курсів та міждисциплінарних модульних програм;

3) *соціально-особистісні:*

– гуманізація навчання та забезпечення діалогізації освітнього процесу.

Висновки.

1. Актуальність дослідження проблеми розвитку конфліктологічної компетентності майбутніх педагогів підсилюється зростанням конфліктогенності освітнього простору, в якому відбуваються стрімкі процеси реформування та модернізації.

2. Конфліктологічна компетентність є складним соціально-психологічним феноменом, який має міждисциплінарний характер та віддзеркалюється в розмаїтті методологічних підходів до свого вивчення. Розвиток конфліктологічної компетентності майбутніх педагогів істотно фасилітується за психолого-педагогічних умов,

створюваних спеціальною системою конфліктологічної підготовки майбутніх фахівців.

3. Наше дослідження показує, що розглянуті наукові підходи до розвитку конфліктологічної компетентності майбутніх вчителів мають значні можливості теоретичної, методичної та практичної реалізації. Перспективами подальших наукових розвідок у даному напрямку є визначення психологічних особливостей, чинників та умов розвитку індивідуальних особистісних якостей педагогів, що визначатимуть високий рівень розвитку їх конфліктологічної компетентності, а також розробка тренінгової програми, спрямованої на виявлення особистісних ресурсів, які забезпечуватимуть ефективність розвитку конфліктологічної компетентності майбутніх вчителів.

Список літератури:

1. Анциферова Л.И., Завалишина Д.Н. Категория развития в психологии. Москва, 1988. С. 25–46.
2. Серебровская Н.Е. Становление и развитие конфликтологической культуры будущего специалиста социологической профессии в вузовский период : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07. Нижний Новгород, 2011. 53 с.
3. Слободчиков В.И., Исаев Е.И. Основы психологической антропологии. Психология развития человека: Развитие субъективной реальности в онтогенезе. Москва : Школьная пресса, 2000. 421 с.
4. Петровская Л.А. К вопросу о природе конфликтной компетентности. *Вестник Московского университета. Сер. 14. Психология*. Москва : Изд-во МГУ, 1997. № 4. С. 41–45.
5. Технології роботи організаційних психологів : підручник / За наук. ред. Л.М. Карамушки. Київ : Фірма «ІНКОС», 2005. 366 с.
6. Хасан Б.И. Конструктивная психология конфликта. СПб. : Питер, 2003. 250 с.
7. Щербакова О.В. Развитие конфликтологической культуры личности. *Высшее образование сегодня*. 2008. № 10. С. 56–59.

References:

1. Antsiferova L.I., Zavalishina D.N. (1988). Kategoriya razvitiya v psihologii [The category of development in psychology]. Moskva, pp. 25–46.
2. Serebrovskaya N.E. (2011). Stanovlenie i razvitie konfliktologicheskoy kulturyi buduschego spetsialista sotsionomicheskoy professii v vuzovskiy period : avtorev. dys. doctora psyx. nauk : 19.00.07. [Formation and development of a conflictological culture of a future specialist in the sociology profession in the university period]. Nizhny Novgorod, 53 p.
3. Slobodchikov V.I., Isaev E.I. (2000). Osnovyi psihologicheskoy antropologii. Psihologiya razvitiya cheloveka: Razvitie sub'ektivnoy realnosti v ontogeneze [Fundamentals of psychological anthropology. Psychology of human development: The development of subjective reality in ontogenesis]. Moskva, 421 p.
4. Petrovskaya L.A. (1997). To the question of the nature of conflict competence [K voprosu o prirode konfliktnoy kompetentnosti]. *Vestnik Moskovskogo universiteta*, no. 4, pp. 41–45.
5. Karamushka L.M. (2005). Technology robots of organizational psychologists [Tehnologii roboti organizatsiynih psihologiv]. Kyiv : Firma «INKOS», 366 p.
6. Hassan B.I. Constructive psychology of conflict [Konstruktivnaya psihologiya konflikta]. SPb. : Pyter, 250 p.
7. Shcherbakova O.V. (2008). Development of a conflictological personality culture [Razvitie konfliktologicheskoy kulturyi lichnosti]. *Vyishee obrazovanie segodnya*, no. 10, pp. 56–59.